

УДК 316.621

*М.Кухта*

## ОБҐРУНТУВАННЯ ТИПОЛОГІЗАЦІЇ ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ МОЛОДІ УКРАЇНИ

*У статті авторка виокремлює типи життєвих стратегій молоді. Життєві стратегії складаються із елементів планування та реалізації запланованого, що у свою чергу ґрунтуються на оцінці власних можливостей, перспектив та використанні наявних можливостей заради досягнення бажаних цілей. За критерії типологізації обрані поняття ресурсів та активності молоді – як два основоположні компоненти життєвих стратегій. При цьому особливої уваги заслуговує середовище проживання молодих людей. Міський або ж сільський простір здатні водночас як впливати на розподіл ресурсів, так і стимулювати до активності у їх використанні. Ширше коло можливостей у містах і водночас дещо вища мотивованість сільської молоді до змін у своєму житті постають важливими об'єктами наукового аналізу та порівняння, виявлення відмінностей у типах життєвих стратегій молоді міста і села.*

**Keywords:** *life strategies, resources, activities, rural youth, urban youth.*

**Ключові слова:** *життєві стратегії, ресурси, активність, сільська молодь, міська молодь.*

**Ключевые слова:** *жизненные стратегии, ресурсы, активность, сельская молодежь, городская молодежь.*

Молодь є особливою категорією населення у зв'язку з тим впливом, який вона справляє на розвиток суспільства. Домінуючі в неї стилі та способи життя дають змогу прогнозувати напрями майбутнього розвитку суспільства, а також суттєво віддзеркалюють суспільні проблеми сьогодення. Молодь є значною частиною економічно та соціально активного населення, з одного боку, з другого – вона

доволі вразлива саме у цих аспектах, оскільки має обмежений запас ресурсів та життєвого досвіду розв'язання проблем.

Необхідність постійно визначатися із напрямками свого подальшого розвитку та життєздійснення, а також фінансові й суспільні рамки, що обмежують варіанти цих виборів для юнацтва, стають актуальними для вивчення саме крізь призму домінуючих суспільних тенденцій. Усе це виливається у конкретні способи, напрями життєдіяльності, конкретні життєві стратегії. Відтак ми звертаємося до розгляду різних типів життєвих стратегій української молоді.

Власне, життєві стратегії визначаються як ідеальні утворення, спрямовані на довготривалу перспективу, що конструюються на основі соціальних, культурних та індивідуальних уявлень щодо бажаних цілей, цінностей, напрямів життя. Життєві стратегії вибудовуються спочатку як замисли життя, його ідеальні плани, які потребують подальшої реалізації на практиці. Включаючи у свою структуру життєве планування, стратегії не ототожнюються із ним повністю – будучи значно ширшим по суті поняттям. Життєві стратегії у часовому вимірі спрямовані не лише на прийдешнє, а поєднують минуле, теперішнє та майбутнє, утворюючи єдиний життєвий потік та komponуючи безпосередньо послідовність реалізації задумок та бажань у поведінці.

Це визначення може застосовуватися безвідносно до конкретних вікових груп, проте особливістю життєвих стратегій саме молодих людей виступає аспект підвищеної необхідності у плануванні та самовизначенні щодо майбутнього, організації життя та перші кроки у реалізації планованого.

Отже, одним із ключових компонентів життєвих стратегій виступає життєве планування. При цьому планування конструюється на основі організаційної (структурування інформації щодо власних потреб, можливостей, засобів; цілепокладання), реалізаційної (досягнення цілей

за допомогою наявних засобів, способів) та рефлексивної складових (аналіз досягненого і закладення основ для подальшого цілепокладання).

Власне основний матеріал для дослідження даватиме реалізаційна складова життєвих стратегій молоді, оскільки саме вона постає найбільш відкритою для вивчення у ракурсі соціології. Отож до її розгляду ми звертаємося детальніше.

Реалізаційну складову визначають два основних параметри: наявність можливостей (ресурсів) та власна активність молоді у процесі реалізації задуманого. Ресурси виступають як певний інструментальний набір, котрим актуально володіє або у перспективі володітиме людина і котрий покликаний забезпечити досягнення мети.

Оскільки у процесі життєдіяльності перед молоддю постають різні варіанти життєздійснення, серед яких вона повинна обрати найоптимальніші для себе, постає потреба у оцінці власних можливостей. У цьому аспекті можливості прив'язуються до життєвих шансів. Якщо можливості виступають радше зовнішнім аспектом стосовно людини, певним набором, що надається суспільством усім рівною мірою та безособово, то життєві шанси визначаються як дещо вужчий набір, при якому спрямування йтиме у бік конкретної особистості відповідно до деяких, притаманних суто їй параметрів.

Зокрема, деякі автори вважають, що нерівномірний розподіл життєвих шансів у суспільстві структурується на основі класової належності. Наприклад, відомий британський соціолог Гордон Маршалл визначає життєві шанси як поняття, використовуване Вебером при аналізі класу та статусу у поєднанні із класовою ситуацією – володіння власністю та контроль за товарами і послугами на ринку є засобом розподілу влади у суспільстві. Таким чином “шанс” є досягненням індивідуальних цілей шляхом соціальної дії. Життєві шанси визначаються усіма формами благ, котрими володіє суспільство у цілому і котрими воно може наділяти окремих людей залежно від їх особливостей. Шанси стосуються отримання освіти,

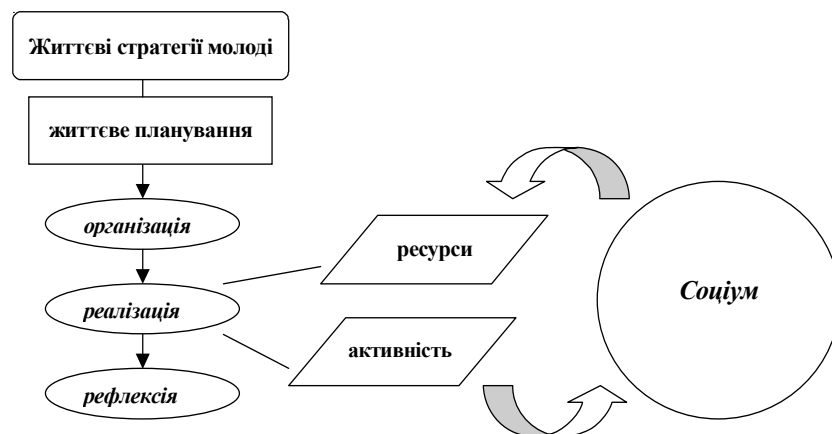
охорони здоров'я, матеріальних винагород, статусної мобільності [4]. Вираження життєвих шансів вузько через класову позицію обґрунтовується тим, що саме клас є суттєвим чинником визначення статусу індивіда та обрання професії – які формалізовано визначають особливості та відмінності людей у суспільстві.

При цьому класова належність виявлятиме значний вплив на те, що відбувається у житті, хоча і не детермінуватиме його повністю. Зокрема, класовий поділ впливатиме на місцепроживання, стиль життя, вибір сексуальних партнерів, проте він не здатний прив'язати людей до визначених соціальних позицій навечно [5].

У кожному суспільстві відповідно до класових позицій складається певний баланс можливостей вибору та соціальних зв'язків, що утримуватимуть людину у межах певного класу. У цьому сенсі життєві шанси будуть виявом двох елементів: опцій та лігатур. Опції є можливостями, специфічною комбінацією прав та їх забезпечення. Основною ж характеристикою лігатур, зв'язків – є співвіднесення із конкретними соціальними відношеннями та владними рішеннями. Завдяки своїй соціальній позиції та ролі індивід поміщається у певні лігатури, що є соціально-структурованими. Поняття опцій пов'язується з правом на здійснення вибору, тобто певним потенціалом.

Відповідно, суспільство надає людині певний набір варіантів до здійснення життя, забезпечуючи певну підтримку на одному із цих обраних шляхів. І хоча право вибору та вибір залишаються індивідуальними, утримання людей у межах виокремлених суспільством для них варіантів забезпечується за допомогою системи прив'язок – зв'язків людини із різними значущими для неї групами та цінностями [4].

Отже, суспільство дає можливості кожному індивідові використати свій життєвий шанс, проявити індивідуальність в умовах конкуренції. Певна ж класова належність сім'ї, її матеріальний та мотиваційний потенціали можуть обмежувати можливості вибору освіти та кар'єри, визначаючи певні межі життєздійснення, горизонт можливостей.



Окрім того, у рамках ресурсів для реалізації стратегій подібно до життєвих шансів важливу роль відіграють ще й конкретні можливості для існування. У цьому контексті науковцями вводиться поняття “засоби до існування” (Есплінг, Андерсон, Вестермарк). Воно визначається ними через систему активів та заходів, необхідних для існування [9]. Проте засоби до існування не можна повністю ототожнювати ні з потенціалом (що може бути актуалізованим індивідом у віддаленішому майбутньому), ні з життєвими шансами (наявним у конкретний час, проте обмеженим соціально набором можливостей) — на відміну від останніх засоби визначаються як конкретно наявні, усвідомлювані та керовані індивідом засоби та ресурси, готові безпосередньо до реалізації.

Засоби до існування також слід відокремити від активів та можливостей — проте вони здатні підвищити ці можливості. Для прикладу, освіта та міграція можуть підвищити індивідуальні шанси, проте вони не є самі по собі засобами до існування. Відтак при народженні людина може отримати певні ресурси і протягом життя обирати варіанти засобів до існування за допомогою освіти і міграції.

Формування засобів існування та життєвих шансів відбуватиметься на основі синтезу всіх форм власних ресурсів людини – людського капіталу, соціального капіталу, природного капіталу, фізичного капіталу та фінансового капіталу.

При цьому людський капітал містить можливості для праці, рівень освіти, кваліфікацію та стан здоров'я; соціальний капітал виявляється у належності до соціальних мереж, членстві у групах, доступі до організацій і установ, соціальній позиції індивіда; природний капітал ресурсів виявляється у природних ресурсах, безпосередньо доступних людині для користування; фінансовим капіталом є заощадження індивіда, а фізичним – інфраструктури (транспорт, будівлі та обладнання), котрими може скористатися людина.

Окрім того, деякими авторами вводяться додатково ще й такі форми капіталу, як символічний капітал та культурний капітал. Символічний капітал співвідноситься із престижем та статусом, а культурний розглядається крізь призму індивідуальних культурних здобутків індивіда [9].

Тобто два останніх види капіталів не можуть бути отриманими людиною при народженні чи на початкових етапах соціалізації, а є власними інвестиціями людини у своє життя, піднімаючи таким чином власні шанси та можливості у соціальній сфері.

Для того щоб розглянуті поняття не залишалися у рамках суто формального визначення, ми спробували перенести їх на полотно суспільної реальності. Зокрема, в Україні вимальовується така картина: половина опитаних молодих людей вважає, що однією із найбільших проблем є доступність освіти – респонденти заявили, що частині молоді вища освіта недоступна, особливо це відчутно у сільських школах, до цього додається скрутне матеріальне становище великої кількості сімей та вкрай низький громадський і державний контроль над розподілом ресурсів. Окрім того, за оцінками молоді, найбільші проблеми молодіжної політики залишаються поза увагою

держави. Головними тут є працевлаштування і забезпечення житлом, адже саме серед молоді найвищий рівень вимушеного безробіття через відсутність досвіду роботи та бажаних “зв’язків”. Серед опитаних власний бізнес має також лише невелика частка молодих людей. Перешкодою для започаткування і ведення власної справи виступають нестача стартового капіталу (58 %) та хабарництво чиновників (38 %), висока ставка податку (37 %). Крім того, щорічно збільшується кількість молодих сімей, які перебувають на квартирному обліку [8].

Із цього можна зробити висновок, що у кожному суспільстві існує певний “горизонт можливостей”, у межах якого молодь має змогу діяти. Цей горизонт можливостей прямо пов’язаний із суб’єктивною оцінкою здатності до змін і програмуванням життя. Відтак горизонт можливостей української молоді постає у звуженому, обмеженому вигляді. Загалом у сукупності життєві шанси і кошти до існування визначатимуть цей горизонт можливостей та становитимуть ресурси молоді, на основі яких вона отримує здатність реалізувати життєві стратегії.

Проте здатність до реалізації ще не є запорукою до втілення у життя конкретних варіантів життєздійснення. Тут на перший план виступає життєва активність молодих людей. Активність насамперед простежується у тому, що люди самостійно ініціюють, змінюють та припиняють реалізацію певних подій у своєму житті, незважаючи на суспільні обставини. Проявляючи цілеспрямованість, людина здатна розширити горизонт можливостей або ж використати наявні у неї ресурси максимально ефективно. Проте ця цілеспрямована активність теж зумовлюється деякими чинниками.

У зв’язку з цим з допомогою терміна “пасіонарність”, що являє собою біоенергетичний імпульс, котрий визначає здатність до цілеспрямованого напруження та прагнення до зміни оточення, А.Соколов та І.Щербакова здійснюють поділ людей на три типи:

➤ пасіонарії – особи, імпульс яких перевершує величину інстинкту самозбереження; їм властива більша ініціативність та активність, вони заряджають своєю енергією інших, спрямовуючи їх за собою;

➤ гармонійні особи, у котрих врівноважується пасіонарний імпульс та інстинкт самозбереження. Це спокійні, врівноважені, проте не надактивні люди, які забезпечують стабільність суспільства;

➤ субпасіонарії – пасивні особи, пасіонарний імпульс яких слабший від дії інстинкту самозбереження [7].

Тут, з одного боку, спостерігається зв'язок між активністю та наявністю ресурсів, з другого – у частини молодих людей їх активність чи пасивність буде якістю, прив'язаною до їхнього власного енергетичного потенціалу – пасіонарності. Наявність ресурсів може мотивувати молодь до активізації зусиль, проте за низького біоенергетичного потенціалу вони не виступатимуть чинником різкого підвищення активності. Проте у будь-якому разі відсутність ресурсів позначиться на активності представників усіх груп, у тому числі пасіонаріїв – усі зусилля яких спрямовуватимуться на розширення заданого горизонту можливостей.

Відтак життєві стратегії справляють вплив на спрямованість та зміст соціальної активності, визначаючи мотивацію поведінки молоді. При цьому соціальна активність може тлумачитися у широкому сенсі як суспільна активність, що включає усі види активності молодих людей як соціальних істот у всіх сферах життєдіяльності. У вузькому сенсі це буде активність у соціальній сфері та сфері соціально-побутових відносин.

Структура соціальної активності включатиме такі характеристики:

➤ високий ступінь інтенсивності здійснення діяльності;

➤ динамічність;

➤ здатність здійснювати зміни.



Основною її характеристикою є активна життєва позиція молодих людей – стійка позиція, спрямована на зміну та перетворення суспільних умов життя відповідно до переконань та поглядів. При цьому активність виступає особливим механізмом адаптації молоді, котрий визначається домінуванням бажання нового досвіду.

Активність молоді у ракурсі життєвих стратегій переважно зумовлена необхідністю самовизначення та професійного вибору. І цей аспект значною мірою перебуває у залежності від місця, середовища та можливостей молоді [2].

Звертаючись до питання про критерії типологізації життєвих стратегій, можна виявити дуже багато показників, які насправді дадуть можливості здійснити поділ за типами. За основу поділу ми взяли критерій активності у двох його вимірах: ставлення до суспільства та власного життя. Із цієї позиції, на наш погляд, можна виокремити такі типи життєвих стратегій.

Активність щодо суспільства та власного життя (тобто суспільство розглядається як один із засобів, котрі можуть бути використані у досягненні значущих цілей) – громадська, політична, економічна активність, очікування активної участі суспільства у власному житті у відповідь.

Активність щодо суспільства, власного життя – очікувань на активну участь суспільства у власному житті немає.

Активність щодо власного життя, проте суспільна активність обмежується лише окремими параметрами – взаємодія із соціальними структурами у рамках необхідного.

Пасивність щодо власного життя та суспільства, проте очікування від нього активної участі у власному житті – очікування державної допомоги та підтримки, котра супроводжується водночас громадською пасивністю.

Пасивність щодо суспільства та власного життя, відсутність очікувань суспільної активності у відповідь, слідування за ходом подій.

Загальну ж типологію життєвих стратегій ми вибудуємо на основі критеріїв ресурсів та активності:

- наявність ресурсів – соціальна пасивність;
- наявність ресурсів – соціальна активність;
- обмеженість ресурсів – соціальна пасивність;
- обмеженість ресурсів – соціальна активність.

Щодо активності та пасивності як залежності від наявності чи відсутності можливостей до реалізації бажаного, то цей розподіл у міських і сільських жителів матиме відмінності. Аналізуючи особливості міської та сільської сфер для проживання, можна виокремити суттєву відмінність в умовах отримання якісної освіти, високооплачуваної роботи та сфері дозвілля. Окрім того, саме місто характеризується наявністю вищої конкуренції серед людей, великою кількістю соціальних контактів, зв'язків, що у екстраполюванні на українські умови є чинником додаткових можливостей, відкриття нових горизонтів, порівняння свого життя із життям інших – і таким чином підвищення активності.

Проте деякі автори, як-то Алмонд та Верба, загалом вважають, що у збалансованій культурі активність, раціональність, залученість до загальнонаціональної політики повинні урівноважуватися пасивністю, прихильністю до традиційності та зобов'язанням щодо локальних цінностей [7]. Тобто, незважаючи на місце проживання, наявні й потенційні можливості, залишиться неактивною у соціальному сенсі частина молодих людей. Так формуються своєрідні групи активності та пасивності – це молодь, яка є активною або пасивною внаслідок індивідуальних особливостей, енергетичного потенціалу, та молодь, яка є активною/пасивною через наявність чи відсутність необхідних ресурсів і можливостей. Відтак, постає питання виокремлення різних типів життєвих стратегій та їх представленість у суспільстві.

Ресурси та можливості прямо залежать від місця проживання, або мобільних можливостей людини – оскільки саме у відповідному просторі та середовищі людина може

їх актуалізувати. При цьому найбільш суттєвою постає відмінність можливостей для діяльності у селі та місті. Ключові категорії життєздійснення такі, як отримання освіти, місця роботи, створення сім'ї та організація дозвілля постають із широким набором варіантів у містах та суттєво обмеженим колом можливостей у селах.

Відтак реалізація капіталу та шансів на основі активності співвідноситься із конкретними соціопросторовими умовами, зокрема місцем проживання чи можливістю до зміни такого. Отримання освіти чи хороших робочих місць залежить від того, чи є у просторі проживання людини заклади, що можуть це забезпечити. Особлива відмінність простежується у параметрах поділу середовища проживання на "міські–сільські жителі". Ключовим відправним пунктом тут буде закінчення школи, після якої більшість сільських жителів їдуть до міст для продовження навчання, де зосередженні вищі навчальні заклади. Тобто навіть за наявності фінансових можливостей людина змушена підлаштовувати своє життя до конкретних просторових умов.

Інший окреслений нами параметр активності у плані "місто–село" теж, імовірно, матиме свої відмінності. Порівняння життєвих стратегій юнацтва у містах та селах потребує огляду умов та особливостей існування у цих середовищах.

Відмінність у можливостях самовизначення, що існує між молоддю міста і села відображається в уявленнях юнаків та дівчат щодо того, як вони розраховують упоратися із труднощами, що виникають у них у процесі реалізації їх життєвих стратегій. Інфраструктура, ринок праці, інформаційне забезпечення, матеріальні умови життя – все це суттєво відрізняється у поселеннях різного рівня урбанізації, тому вірогідність реалізації молоддю своїх можливостей, що надаються суспільством та здійснення своїх професійних планів визначається також рівнем урбанізації населення [3].

Село як тип поселення, незважаючи на високий рівень урбанізації українського суспільства, все ж зберігає свої функції організації соціуму. Сільська молодь є не просто складовою соціально-демографічної структури суспільства. Від збереження її інтелектуального, освітнього та трудового потенціалу багато у чому залежить відтворення соціальних традицій у суспільстві, а відповідно, і стійкість його реалізації. Слід відмітити, що в сучасних умовах, попри те, що значні зміни в суспільному укладі відкрили нові можливості для економічної активності, сільській молоді стає дедалі важче реалізуватись у традиційних сферах життя: продовжувати освіту, отримати професію та знайти роботу [6].

За нестачі кваліфікованих кадрів у сільському господарстві значна частина молоді залишається непрацевлаштованою. Перша із причин – відсутність професійної підготовки та низька кваліфікація – робить сільську молодь неконкурентоспроможною. Професійні плани сільської молоді не відповідають професійно-кваліфікаційним пропорціям у складі сільськогосподарського виробництва. Друга причина – низька зарплата та затримки її виплати. Низька зарплата у складних умовах життя робить робочі місця у сільському господарстві непривабливими для молоді. Третя причина – дефіцит робочих місць за низької оплати та важкі умови праці. Для молоді із збільшенням тривалості періоду безробіття зростають і труднощі при пошуку місця застосування праці через втрату навичок, погіршення морально-психологічного стану [6]. Для української молоді наслідки безробіття повертаються серйозними проблемами: безробіття на початку трудового життя може ослабити мотивацію до праці надалі, затягується вік вступу у шлюб та дітонародження, створюються передумови для поширення алкоголізації, злочинності, суїцидальних тенденцій та інших негативних явищ. За цих умов, імовірно, активна частина сільських жителів намагатиметься виїхати на проживання до міст, де кращі мож-

ливості для реалізації своєї активності, відтак молодь перейде у категорію міських жителів. Саме із цим пов'язане коло основних причин міграції молоді із села в місто. До них належать:

- безробіття;
- обмеження в отриманні бажаної професійної освіти та кар'єрного просування;
- слаборозвинене житлобудування;
- дорожньо-транспортні проблеми;
- низький рівень культурного, медичного та торговельного обслуговування [6].

Загалом же на сьогодні у селі спостерігається великий відтік молоді та притік із міст людей старшого покоління, що призводить до дестабілізації демографічного балансу. У багатьох сільських районах також вичерпаний внутрішній потенціал демографічного відтворення, відбувається процес старіння населення та скорочення чисельності сільського населення. Окрім того, спостерігається інтенсивне скорочення сільського населення та простежується тенденція активної міграції молоді із села. На сьогодні відсутня професійно-кадрова наслідуваність у сільській місцевості.

Таким чином, нерівність життєвого старту фіксується невключеністю молоді села як повноправного суб'єкта в основні сфери соціальної структури суспільства, віддаленістю від соціальних благ та ресурсів, що визначає її низький соціальний статус. Також низький соціально-професійний статус молоді села порівняно із міською молоддю.

У свою чергу місто приваблює відкритістю, здатністю подолати власну обмеженість, включати у свою сферу нових людей, змінювати соціальні, організаційні відносини. Місто постійно ускладнює соціокультурні відмінності, а динамізм, висока інформатизованість виступає важливою його рисою. Окрім того, міське соціальне середовище терпиме до плюралістичних форм поведінки людей, ціннісних відмінностей. Удосконалюючи соціальні, культурні

аспекти життя, місто виступає тим соціокультурним феноменом, що надає високі можливості до самореалізації. Водночас на відміну від села місто руйнує традиційні цінності, породжуючи проблеми комунікації [3].

Отже, міська молодь порівняно із сільською володіє значно вищими можливостями. Міська молодь спрямована на інноваційну діяльність у сфері освіти та зайнятості, розвиваючи свою соціальну суб'єктивність за рахунок сили інерції соціального середовища, що надає уже готові умови соціального просування. Сільська ж молодь характеризується більшою мірою традиційною поведінкою у сфері освіти та зайнятості. Вона розвиває свою соціальну суб'єктивність, підпорядковуючись інерції такого соціального середовища, котре надає умови, неадекватні вимогам сучасної освіти та ринку праці [6].

Проте як міську, так і сільську молодь об'єднує багато спільних рис, зокрема, чинники, що стосуються молоді України загалом – єдиний культурний та освітній простір, політика держави щодо молоді, спільність проблем, що постають на конкретному етапі життя. Спільними для міської та сільської молоді також є проблеми планування життя в умовах нестабільності та економічного обмеження, підвищення стандартів та запитів до життя, необхідність побудови життя, розраховуючи на власні сили, а не допомогу держави.

Тож щодо життєвих стратегій спільні та відмінні риси у проблемах сільської та міської молоді не дають змоги стверджувати, що життєві стратегії за типами різні у молоді міста і села – проте ставлять питання про кількісне співвідношення представників із різними типами стратегій у різних місцях проживання.

Доречним буде доповнити типологію життєвих стратегій результатами досліджень по Україні. Згідно із результатами опитування Центру Разумкова у травні 2011 р. 48% українців віднесли себе до нижчого класу, до середнього – 44% і до вищого – 0,5%. Це при тому, що у 2008 р.

ці показники становили відповідно 31% , 51% та 2% [1]. Виходить, що частка суб'єктивно відзначеного середнього класу виявляє тенденцію до зменшення. Це може свідчити про пасивно-песимістичне ставлення до власного життя; проте водночас соціологи вважають, що система реформ, наслідком якої стане скорочення сектору тіньової економіки, призведе до скорочення простору для індивідуально-конформістських моделей адаптації населення, відтак українці будуть змушені шукати інших форм захисту власних інтересів, що проявиться у структуруванні суспільства і кристалізації соціальних груп із чіткими економічними інтересами, тобто підвищення активності. У цьому контексті В.Васютинський зазначив, що “український соціум ...пережив грандіозні зміни, коли мільйони людей переселилися із села у місто. Цей процес триває. Міське життя потребує кожного разу чіткої усвідомленої індивідуальної позиції з дуже багатьох питань, тобто коли людина може собі у якихось ситуаціях щось дозволити, а чогось не дозволити...” [1].

Загалом українське суспільство характеризується низьким рівнем соціальної активності. Тобто якщо її можна окреслити на трьох рівнях: активність щодо власного життя, активність у вузькому соціальному колі та активність громадську, то українці обмежуються переважно двома видами активності. Відтак, якщо ресурсний потенціал формується згори, від рівня державного, визначаючи розподіл соціальних благ та фінансування між селами та містами, українці мало впливають на ці процеси. Звідси – низький рівень соціального оптимізму та замикання кола – зниження соціальної активності.

У цьому сенсі актуальним для дослідження залишатиметься простір міст та сіл як сукупність умов, що створюють ресурсні можливості й порівняння рівнів активності молоді міст та сіл із подальшим визначенням тенденцій побудови суспільного життя.

*Література*

1. *Ермолаев А.* Украинский характер (Характерные социально-психологические особенности населения Украины). Аналитический доклад / А.Ермолаев, А.Левцун, С.Денисенко // Центр социальных исследований “София”. – К., 2011.
2. *Лунина Ю.В.* Жизненные стратегии молодежи: основные направления социальной піддержки / Ю.В.Лунина // Вестник ОГУ. – 2008. – №80. – С. 34–38.
3. *Матяш С.* Человек в городе: социологические очерки / С.Матяш. – К. : Изд-во полит. лит. Украины, 1990.
4. *Оксамитная С.* Социальный класс как фактор дифференциации жизненных шансов / С. Оксамитная, С. Бродская // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2004. – № 4. – С. 24–42.
5. *Рубцова Е.П.* “Жизненные стратегии” молодежи: проблемы определения в социологическом дискурсе / Е. П. Рубцова // Вестник Адыгейского государственного университета. Сер.: Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология. – 2010. – Вып. 1 (57). – С. 88–92.
6. *Силласте Г.Г.* Сельская школа и село. Россия в начале XXI века : монография / Г.Г.Силласте. – М. : Центр образоват. лит., 2003. – 502 с.
7. *Соколов А.В.* Ценностные ориентации постсоветского гуманитарного студенчества / А.В.Соколова, И.О.Щербакова ; [Электронный ресурс]. –  
Режим доступа : [http://read.newlibrary.ru/read/sokolov\\_a\\_v\\_sherbakova\\_i\\_o\\_cennostnye\\_orientacii\\_post\\_sovetskogo\\_gumanitarnogo\\_studenchestva.html](http://read.newlibrary.ru/read/sokolov_a_v_sherbakova_i_o_cennostnye_orientacii_post_sovetskogo_gumanitarnogo_studenchestva.html)
8. *Соціальні проблеми молоді в Україні.* Аналітична записка. – К., 2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/april08/27.htm>
9. *Linda Helgesson.* Getting ready for life. Life Strategies of Town Youth in Mozambique and Tanzania// Linda Helgesson [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.umu.se/soc\\_econ\\_geography/](http://www.umu.se/soc_econ_geography/)